

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

1. Аветисян К. А. Психологическое содержание и условия развития поведенческой гибкости учителя: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. — М., 2001. — 19 с.
2. Асмаковец Е. С. Психологические факторы и условия эмоциональной гибкости учителя: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. — М., 2000. — 20 с.
3. Асмолов А. Г. Психология личности. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. — 367 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 книгах. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Навч.-метод. видання. — К.: Либідь, 2003. — 280 с.
5. Василькова О. И., Васильков В. М. Кризисы на жизненном пути молодежи: современное социально-психологическое измерение. Учеб.-метод. пособие. — Донецк: Каштан, 2006. — 362 с.
6. Гагин Ю. А. Акмеологическая экспертиза педагогических достижений. — СПб., 2000. — 50 с.
7. Ефимова Е. С. Психологические особенности интеллектуальной гибкости учителя: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. — М., 2001. — 20 с.
8. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учеб. пособие для студентов вузов. — М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. — 336 с.
9. Крысько В. Г. Психология и педагогика: Курс лекций. — 3-е изд. — М.: Омега-Л, 2005. — 336 с.
10. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Политиздат, 1975. — 304 с.
11. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2004. — 320 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. — СПб.: Питер, 1998. — 688 с.
13. Руссол В. Особистість педагога — вектор освітніх змін // Післядипломна освіта. — 2003. — № 3. — С. 56–61.
14. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека: Модульный курс психологии. — К.: Миллениум, 2004. — 521 с.
15. Слостенин В. А. Профессиональная культура учителя. — М.: МГПУ, 1993. — 22 с.
16. Соф'янець Е. М. Зміст та структура професійної компетентності педагогічних кадрів // Післядипломна освіта в Україні. — 2004. — № 1. — С. 64–70.
17. Чернікова Л. Г. Технологія творчої педагогічної праці: проблеми і пошуки // Педагогічна скарбниця Донеччини. — 1995. — № 2. — С. 4–6.

Галина ГРУЦЬ

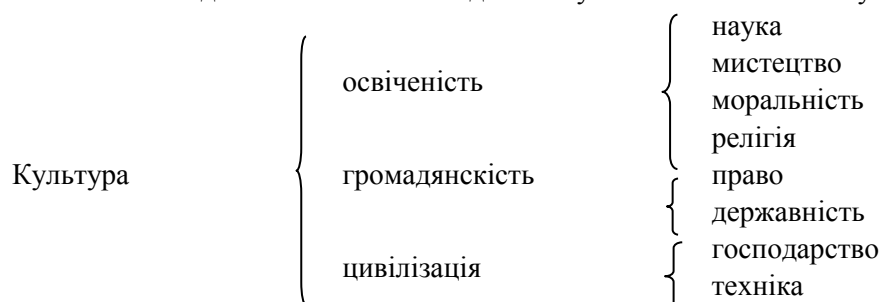
ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ І ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті аналізуються проблеми кризових явищ в освітньому просторі України і шляхи їх подолання через формування загальної та професійної культури майбутнього педагога.

Відомо, що культура є мірилом розвитку людини, оскільки вона характеризує не тільки і не стільки обсяг засвоєних людиною цінностей, нагромаджених протягом усієї історії людства, скільки спосіб, яким людина залучається до цих цінностей.

Культура — це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства. У вужчому розумінні — це сфера духовного життя, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості тощо [2, 182]. Крім того, під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльністю.

В “Основах педагогіки” С. Гесен подає схему зовнішнього каталогу культури:

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Культура впливає на стиль мислення та поведінку індивідуума, оскільки, охоплюючи всі сфери суспільного життя, демонструє широту та глибину знань особистості, її вихованість, уміння чітко висловлювати свої думки, уважно слухати, робити правильні висновки, з гідністю себе поводити тощо [1, 27].

Таким чином, культура є метою існування сучасної людини, а культурна людина – це освічена особистість, яка володіє громадянською позицією і почувається незалежною в будь-якому цивілізаційному просторі. Метою ж сучасної освіти є формування саме такої людини. Однак високодуховну культурну особистість може виплекати тільки педагог, котрий володіє як загальною, так і професійною культурою.

Виникає запитання: “Як визначити рівень професійної культури вчителя, якщо майже все визначається суб’єктивними моментами педагогічної діяльності?”.

Професійна діяльність вчителя передбачає у своїй структурі визначену систему різноманітних, постійно змінюваних, але й сталих, вартих уваги взаємовідносин із учнями. Зрозуміло, що така система взаємодії має свої характерні особливості, власні, відносно самостійні закономірності та рівні розвитку. Оволодіння цією системою і буде показником професійної культури.

Отож, педагогічна культура — це оволодіння вчителем педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку особистості.

Проблеми професійної культури та її формування ґрунтовно висвітлені у роботах В. Кременя, В. Ткаченка, І. Зязюна, В. Кудіна, Ю. Палюхи, В. Вілкова, О. Романовського та інших вчених, а також у дослідженнях Є. Бондаревської, Т. Іванової, Н. Ничкало.

Мета статті — проаналізувати основи формування професійної культури майбутнього педагога.

Очевидно, що педагог нової генерації має володіти педагогічною культурою, яка включає в себе такі складові:

наукова ерудиція;

- висока педагогічна майстерність й ерудованість;
- гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей;
- прагнення до постійного самовдосконалення: — педагогічного, методичного, морального, духовного;
- культура мовлення і спілкування;
- духовне багатство;
- педагогічна етика;
- сукупність професійно важливих якостей;
- здатність до інноваційної діяльності.

Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя здійснюється передовсім у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Як підкреслює С. Грабовський, педагогіка — єдина значна, всезагальна сфера людської діяльності, спрямована безпосередньо на майбутнє [3, 105]. Усталилося найпоширеніше поняття педагогіки як соціального інституту виховання молоді, котру старше покоління буквально “втягує за руку” у свій світ політичної, економічної, естетичної, звичаєвої культури. Важливою при цьому “втягуванні” є самостійна дія — вибір вихованця. Якщо виконуємо цю умову, то налагоджується ідеальна модель виховання, яка враховує самодостатність і самоцінність людини.

Однак найчастіше ця умова не виконується. Відбувається інтенсивне передання молодій людині інформації “про все”, безвідносно до її власного життя. Згаданий вище С. Грабовський зауважує, що процес виховання і формування особистості “мусить мати “силову міру”, бо неважко й руку втягнутої людини, і саму людину покалічити, тобто до останньої слід відпочатково ставитися як до суб’єкта. Інакше просто неможливо розірвати замкнене коло: обмежені інтереси — обмежені потреби — обмежені дії — і знову все спочатку. Люди (інколи цілі цивілізації) щасливі життям в бруді й невігластві та чинять найсерйозніший опір усім спробам до-

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

помогти їм вирватися з цього кола” [3, 105]. “Як можна здійснити прорив названого кола?” — запитує він. Вихід з-під тяжіння силового поля у політиці та мистецтві, і, педагогіці зокрема, передбачає глибинну деконструкцію всієї культури. Щоб рухатися вперед, треба повернутися до першооснов, а отже, до національної культури, яка за сутністю своєю була і залишається християнською апріорі європейською. Тепер, щоб стати в один ряд з іншими культурами європейської та світової спільноти, українській культурі, зокрема освіті, треба повернути людину в своє лоно, людину з її нещастями та радощами, інтересами та потребами, болями та втіхами, оскільки репресивна модель виховання пригнічувала та інфантилізувала молоде покоління. І моделюючи одяг, і пишучи вірш, і будуючи дім, і випікаючи хліб, а тим паче виховуючи і навчаючи дітей, творець повинен бачити перед собою її, оцю людину, спонукаючи її до самовдосконалення і самопізнання. Натомість авторитарна педагогіка паралізує життєві динамічні сили вихованця, а його вчинки є механічними або взагалі депресивними.

Що ж маємо на сьогодні? Освіта стає технократичним додатком суспільства. Для зростання інтелектуальної могутності поняття совісті, духовності є не обов’язковими. Людина та її цінності перетворились на засіб розвитку науково-технічного прогресу. Освіта орієнтована передусім на забезпечення умов виробництва товарів і споживання. Якщо культура — це середовище, в якому росте і розвивається особистість, як це розумів П. Флоренський, то сучасна освіта перетворилась у середовище, що готує спеціалістів, які повинні жити в світі речей і виконувати функції, речові за своїм змістом. Освіта сьогодні деформує загальнокультурну підготовку людини, призводить до стандартизації особистості, нівелюючи тим самим творчий аспект навчання. Якщо в умовах ринку вимоги до професійної підготовки постійно зростають, забезпечуючи її якість, то гуманітарний комплекс наук, який відповідає за культурний розвиток особистості, конкуренції зі спеціальними дисциплінами не витримує. Для сучасного ринку особистий розвиток індивіда не становить безпосереднього інтересу. Стан гуманітарної підготовки студентів непокоїть і потребує уваги з боку державних структур, які видають освітою.

Ми вважаємо, що головними принципами освіти XXI ст. мають стати свобода та творчість, сенс якої — це “вихід із себе”. Студенти у процесі навчання мусять хоча б частково зрозуміти свою земну особистісну місію, місце в суспільстві, призначення, спробувати здолати гріховне “ego”, побачити чисту й красиву душу, вкладену в них Творцем. Тобто майбутній педагог має жити з Богом у серці.

Ідеалом майбутньої епохи (і особливо педагогів) повинні стати слова: “Від людини розумної до людини духовної, моральної”. Девізом українців має бути гасло: “Бог — Україна — Всесвіт”, а не “Влада і гроші”. “Найкращий українець той, — пише В. Лизанчук, — “хто сам іде дорогою до національного Храму духовності і веде нею інших, наполегливо, цілеспрямовано працює, виконує Божі Заповіді” [4, 256]. Саме таким має бути педагог нової генерації.

Інакше кажучи, у ВНЗ ми маємо сформувані високодуховного вчителя, патріота України. Однак тут постає жорстка професійна вимога: формувати тільки після того, як ти, педагог, сам володітимеш названими якостями, виконуватимеш апостольську місію, слугуватимеш ідеалам Правди, Краси, Добра, Справедливості.

К. Роджерс вважає, що вчитель, який володіє професійною культурою та її основним компонентом — педагогічною майстерністю, повинен відповісти “так” на такі запитання:

1. Чи зможеш ти дозволити собі втрутитися у внутрішній світ особистості, що розвивається? Чи зможеш, не будучи суддею і критиком, увійти, побачити й оцінити той світ?
2. Чи зможеш дозволити собі повну щирість з молодими людьми, чи зможеш йти на ризик відкритих, експресивних взаємних відносин, у яких обидві сторони можуть чогось навчитися? Чи наважишся бути сам собою в інтенсивних групових відносинах з молоддю?
3. Чи зможеш відкрити зацікавленість кожної особистості і дозволиш їй розвивати її незалежно від того, чим це закінчиться?

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

4. Чи зможеш допомогти молодим людям зберегти одну з найбільш коштовних особливостей — зацікавленість собою і навколишнім світом?

5. Чи зможеш виявляти творчість у створенні для молоді сприятливих умов пізнання людей, досвіду, книг, інших джерел, які збуджують їхній інтерес?

6. Чи зможеш сприйняти і підтримати “навіжені” й недосконалі думки, що супроводжують творче навчання, творчу діяльність? Чи зможеш сприйняти неординарні думки своїх вихованців?

7. Чи зможеш допомогти вихованцям стати інтегрованою цілісністю з почуттями, що проникають в ідеї, і ідеями, що проникають у почуття, експресією, що захоплює особистість?

Від себе додамо: Чи зможеш спонукати молодих людей до духовного зростання, переконуючи їх у тому, що найважливіша творчість — творення власного Духу? Якщо хтось якимось дивом відповість “так” на більшість цих питань, — сумнівається К. Роджерс, — то він зможе полегшити життя своїм школярам, допоможе розвитку широких можливостей молодих людей” [6, 114].

Нині це є надзвичайно важливою проблемою, яку не варто спрощувати, бо маємо на увазі передусім живу людську душу. Адже саме вона робить людину людиною. Саме тому завдання нинішніх педагогів полягає у поверненні людині сенсу віри в те, що призначення її було високе, що робить вона велику справу, що віра скеровує її в житті і тримає на цьому світі. Але хто сьогодні в нашій школі (чи ВНЗ) про це говорить? “Виміряти сенс віри неможливо! Він і справді не виводиться зі знання, а є продуктом відчуття людиною в глибинах душі свого призначення. Сенс буття людського лише розкривається за допомогою знання, але зовсім на ньому не базується... Людина вловлює його інтуїтивно...”, зазначає Л. Мазур [5, 236–237]. З цією метою дидактичний матеріал варто використовувати праці геніальних українців: Г. Сковороди, М. Драгоманова, І. Франка,

С. Русової, Г. Ващенко, В. Сухомлинського. Так, І. Приставська пише: “Важливими підвалинами і для нас є концепція нашого українського філософа Григорія Сковороди: а) основа світу і справжньої людини — духовність; б) усі люди народжуються талановитими, але кожен талановитий по-своєму; в) учитель повинен допомогти пізнати себе самого, бо тільки так можна прийти до щастя і найефективніше служити народові; г) головне — дух сродності; д) між небом і землею є таке Сонце, між тілом та інтелектом є Серце, між природою і людиною є Слово; Сонце, Серце, Слово генерується у Божому образі; е) краща форма виховання — власний приклад” [8, 90].

Також важливо не втрачати цінне з колишнього храму науки, яка, на жаль, схожа сьогодні не на казкову принцесу, а на “голого короля”, котрий “розгулює державою у шатах новацій та інновацій”.

Крім того, ми впевнені, що педагог нової генерації має “віддавати” серце дітям і сповідувати такі ідеї: “Земна мудрість вчить: ти мені, я — тобі. Небесна закликає: “роби добро і не чекай за це винагороди”; Дух вчить бути іншим, ніж світ; “Любіть ближнього”; “Що віддав ти — те твоє”, “Усю свою вічність на Небі я буду творити Вам добро на землі”; “Краса душі, краса любові — найвища на землі краса”, “Найвеличніша творчість на землі — творення власного духу” тощо. Такі духовні пріоритети допоможуть сформувати майбутнього педагога справжнім професіоналом, висококультурною особистістю.

Варто зазначити, що філософське осмислення проблем культури має спільні вектори з новими парадигмами освіти – синергетичним підходом у педагогіці та педагогікою життєтворчості. А. Пономаренко, зокрема, вказує: “Для будь-якої науки нашого часу провідною парадигмою є антропоцентрична — людинознавча, людинопізнавальна, людиноорієнтована...” [7, 142–143].

Говорячи про ціннісні орієнтири в освіті, варто застерегти від прагматизму, раціоналізму, обоженного технічного інтелекту, бо голі наукові факти випотрошують внутрішній світ, а відтак і світ зовнішній постає у чорно-білому зображенні. Антиотрутою проти ейфорії від “ratio” є

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

формування у майбутніх педагогів імунітету проти ілюзій, гігієни життя, розвитку моральних норм. Досвід роботи у вищій школі переконує, що її проблеми не вирішить жоден інноваційний процес, зокрема Болонський. Викладачам, учителям варто наполегливо розвіювати міфи, які калічать і студентів, і учнів; спростовувати шкідливі думки, які запрограмовані у свідомості молодих людей.

На нашу думку, гуманізація і гуманітаризація освіти повинні бути імунітетом, фактором протидії стосовно стереотипізації мислення молодого людини.

Від гуманізації освіти багато в чому залежить інтелектуально-творчий потенціал особистості. Незацікавленість у творчому навчанні, апатія і застій, які панують у вищій школі, охоплюють і студентів, і викладачів. Ситуація в суспільстві така, що попит на культуру і освіченість знизився за останні роки ще більше. В зв'язку з цим особлива значущість повинна надаватися предметам гуманітарного циклу, зокрема педагогіці, адже гуманітаризація освіти має на меті духовне становлення особистості, повертає людині непрагматичні цінності. Подолати силу інерції, повстати проти рутини нашого соціального буття зможе лише людина, для котрої світ людської культури має значення не менше, ніж світ життєво-буденний. Будь-який професійно-навчальний заклад має перетворитися на храм культури, бо без загальнокультурної підготовки подолати кризу в освіті неможливо.

Треба пам'ятати, що етнічною своєрідністю духовного світу східних слов'ян завжди було яскраво виражене емоційне, богословсько-гуманітарне начало на відміну від раціонального начала в розумовому устрої західноєвропейських народів. Культ високої духовності, пильна увага до внутрішнього світу людини, пріоритет гуманістичних ідеалів над утилітарно-меркантильними цінностями — це ті культурно-національні особливості слов'янського менталітету, які повинні бути збережені у процесі реформи сучасної системи освіти. Саме вони сформують загальну і професійну культуру майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гессен С. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. Учебное пособие для вузов. — М.: Школа-Пресс, 1995. — 447 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.
3. Грабовський С. Прологомени до критики загальної педагогіки // Генеза. — 1997. — № 5. — С. 104–105.
4. Лизанчук В. Завжди пам'ятай: ти — українець. — Львів, 2001. — С. 256.
5. Мазур Л. Ціннісні орієнтири в освіті та їх вплив на умови виживання українського етносу // Збірник наукових праць НДІ українознавства. — Т.IV. — К., 2005. — С. 227–241.
6. Підласий І. Практична педагогіка або три технології. — К., 2004. — С. 114–590.
7. Пономаренко А. Українознавчі напрями сучасної мовної освіти // Збірник наукових праць НДІ українознавства. — Т.IV. — К., 2005. — С. 142–143.
8. Приставська І. Християнська мораль як основний засіб виховання сучасного покоління // Збірник наукових праць НДІ українознавства. — Т.I. — К., 2005. — С. 90.